

L'ENSENYAMENT  
A TÀRREGA  
(1875-1900)

*Per Joan Novell i Balagueró*

**9**

## 1. Breu perspectiva de l'ensenyament a la ciutat, fins el 1875.

**D**ES del segle XIV, la ciutat havia intentat mantenir el funcionament d'una escola pública per a poder oferir als infants el gran bé de saber llegir, comptar i escriure. És obvi pensar en les enormes dificultats institucionals en el context d'una societat analfabeta i sense massa recursos econòmics, amb la permanència d'una estructura estamental que regulava minuciosament el paper d'uns i altres, a més de la generalitzada incomprensió vers la utilitat del mateix aprenentatge escolar. Malgrat els quatre-cents anys d'experiència educativa municipal, quasi mai s'havia aconseguit una certa estabilitat pedagògica i, menys, unes mínimes garanties acadèmiques.

Quan l'any 1857 es publicà la Reforma Educativa coneguda com la Llei Moyano, a la vila funcionaven una escola privada de nens i una de nenes, i una de nens i una altra de nenes, públiques. Segons la llei, i constatat pel document signat a Tàrraga, el 3 de gener de 1860<sup>1</sup>, a la vila li corresponien dues escoles de nens i dues de nenes, públiques. Però davant les necessitats econòmiques del municipi per al seu manteniment, provisionalment es comptabilitzaven les privades, sempre que estiguessin regides per persones degudament autoritzades.

Davant aquesta situació, el municipi sol·licità, al Governador-President de la Junta d'Instrucció Pública de la província de Lleida, la instal·lació d'una escola finançada amb els fons municipals i dirigida per les Germanes Terciàries del Carme - Carmelites de la Caritat. Sembla ser que no prosperà la dita petició, però, amb tot, els Consistori signà un acord amb l'esmentada Congregació per atendre les necessitats de l'Hospital. El dia 5 de Gener de 1862, cinc religioses prengueren possessió del centre assistencial i, posteriorment, amb totes les facilitats del municipi, obriren una escola de nenes.

Després de les convulsions polítiques del sexenni revolucionari (1868-1874), l'estructura educativa de la vila s'incrementà i ben aviat s'iniciaren les gestions per a l'establiment d'un ensenyament Primari Superior i un de Secundari<sup>2</sup>.

## 2. La política educativa de la Restauració i la seva repercussió a la ciutat (1875-1900).

Fonamentalment, el programa educatiu descansava en la Reforma de la Llei Moyano, de 9 de Setembre de 1857<sup>3</sup>, que esdevingué la base de la legislació docent que s'anà decretant fins l'any 1900 i posteriorment. La dita llei establia que la Primera Ensenyança havia d'ésser finançada pel municipi, la Secundària quedava a càrrec de la província i a l'Estat li corresponia la Universitària, així com el dret de reglamentar-les i inspeccionar-les.

La Primera Ensenyança s'anomenava pública si era pagada totalment o parcial pels fons municipals, i privada, si era a càrrec de la iniciativa de particulars, societats o corporacions. Però ambdues estaven sotmeses a idèntica vigilància i inspecció. La Primera Ensenyança es dividia en Elemental i Superior. L'Elemental podia ser completa o incompleta, en la mesura que s'impartís, o no, el programa oficial establert. Era obligatòria per a tots els infants de 6 a 9 anys i gratuïta en les escoles públiques per aquelles famílies que la Parròquia i l'Alcaldia justificaven la manca de recursos.

La Primera Ensenyança Superior era una ampliació de l'elemental i es cursava entre els 9 i 12 anys, o més. Les matèries que s'impartien eren diferents segons el sexe. Els nens rebien coneixements de geometria, física, història natural i agricultura, indústria i comerç, segons les zones; les nenes aprenien a cosir, fer mitja, brodar, dibuix aplicat a les labors i nocions d'higiene domèstica, entre altres aprenentatges considerats com propis de la dona.

La llei establia la creació d'una escola Elemental completa de nens i una altra de nenes, encara que fos incompleta, en tots els municipis de 500 habitants; dues de completes de nens i dues més de nenes si tenien 2.000 habitants, augmentant progressivament a raó de dues escoles més —una de nens i una altra de nenes— per cada 2.000 habitants. La llei també obligava als municipis de 10.000 habitants i en les capitals de província, a l'establiment d'una Escola Primària Superior, una de Pàrvuls —mixta— i alguna de dominical o nocturna pels adults.

Es regulà l'ensenyament del Magisteri mitjançant la creació d'una Normal a cada capital de província, les quals havien d'impartir els cursos corresponents per a l'obtenció del títol oficial de mestre. També s'acceptaren, a la pràctica, els estudis de magisteri privats sempre que hom acredités dos anys de pràctiques en alguna escola especialment reconeguda per aquesta funció, i s'efectués l'examen corresponent davant la Junta d'Instrucció Provincial<sup>4</sup>. Els mestres titulats, amb vint anys complerts, podien impartir la Primera Ensenyança Elemental completa i Superior. Per accedir a les places públiques de les escoles municipals, el govern feia els corresponents nomenaments a través d'oposicions o per concessió de places vacants a qui ho sol·licités. O sigui que, si bé els sous dels mestres i el funcionament material de les escoles es finançava amb els pressupostos municipals, els criteris de selecció dels docents i la corresponent inspecció estava en mans de l'Estat. Per altra part, a totes aquelles persones que impartien l'ensenyança Elemental incompleta o el nivell de parvulari, fos públic o privat, solament se'ls podia exigir un certificat d'aptitud i un altre de moralitat, facilitats per la Junta Local amb el vist-i-plau del Governador-President de la Junta d'Instrucció Provincial.

A nivell d'administració educativa, el Ministeri de Foment comptava amb l'assessorament tècnic, pedagògic i administratiu dels corresponents Districtes Universitaris i amb el control, vigilància i gestió de les Juntes Provincials i, especialment, de les Juntes Locals. Aquestes estaven compostes per l'Alcalde-President, un regidor, el Sr. Rector i tres pares de família. Les seves principals funcions eren: promoure i crear les escoles previstes per la Llei, dotar-les dels pressupostos municipals corresponents, visitar-les amb freqüència, presidir els exàmens públics anuals, observar el mètode educatiu del professorat i informar de tot a la Junta Provincial<sup>5</sup>.

En relació a l'ensenyament Secundari, la llei regulava la seva autonomia respecte de la Universitat mitjançant la creació dels Instituts de batxillerat o estudis d'aplicació a nivell de peritatge. S'hi accedia als 10 anys d'edat i després d'haver superat un examen sobre matèries pròpies de l'ensenyança Primària Superior<sup>6</sup>.

Per a poder obrir un col·legi privat de Segona ensenyança calia l'autorització del govern, que l'empresari fos persona de bons costums i tingués vint-i-cinc anys, entre altres requisits. Calia que el director de l'establiment fos llicenciat, que els professors tinguessin la titulació corresponent i els locals escolars complissin les condicions exigides per la llei. Hi havia, però, una excepció notable a l'article 153 que deia literalment: «Podrà el Gobierno conceder autorización para abrir escuelas y colegios de primera y segunda enseñanza a los institutos religiosos de ambos sexos legalmente establecidos en España, cuyo objeto sea la enseñanza pública, dispensando a sus jefes y profesoras del título y fianza que exige el artículo 150»<sup>7</sup>.

L'esmentat desplegament legislatiu de la Llei Moyano, va ésser modificat per la Llei d'Instrucció Primària, del 2 de juny de 1869, en un intent de controlar ideològicament l'ensenyament; pels Decrets de Ruíz Zorrilla, dels dies 14 i 21 d'Octubre de 1869, proclamant la llibertat d'ensenyament i, fonamentalment, per la Constitució de 1869, la qual en l'article 24 proclamà que «... todo español podrá fundar

y mantener establecimientos de instrucción o de educación sin previa licencia, salvo la inspección de la autoridad competente por razones de higiene y de moralidad»<sup>8</sup>.

La Restauració retornà la pau a la societat espanyola i la classe dirigent novament va poder controlar l'onada antireligiosa que havia caracteritzat l'etapa del sexeni. La Constitució de 1876 proclamava que... «la religión Católica, Apostólica y Romana es la del Estado...», i, també afirmava, en matèria educativa, que... «todos los españoles podrán fundar y sostener establecimientos de instrucción o de educación de acuerdo con las leyes...»<sup>9</sup>. Evidentment s'afirmava la confessionalitat de l'Estat, però no es podia parlar d'un exclusivisme religiós-educatiu, com pretenien alguns sectors radicals de l'església.

En el nou règim es reconegueren i instauraren els principis i l'estructura bàsica de la Llei Morano retocada per l'anomenat Projecte Toreno, de l'any 1877. Aquest acceptava i legitimava algunes llibertats aconseguides el 1868, junt amb les tendències canovistes, que maldaven pel reconeixement i ajut a l'Església espanyola<sup>10</sup>. Aquesta ambivalència política possibilità una àmplia llibertat interpretativa del programa educatiu del nou règim. Així, mentre el ministre liberal Albareda (1881) derogà la famosa circular del ministre Orovio —R.D. del 26 de Febrer de 1875— en defensa de la llibertat de càtedra, el ministre conservador de Foment, Alejandro Pidal «defenderá la libertad de enseñanza frente del Estado con la finalidad de favorecer la expansión de las Ordenes religiosas dedicadas a la educación, mediante el famoso Real Decreto, del 18 de agosto de 1885», uns anys més tard<sup>11</sup>.

Amb tot i les variants ideològiques en política educativa que caracteritzà el període 1875-1901, existiren meritòries inquietuds governamentals ver l'acció docent, tant de tendència conservadora com liberal. Quant als projectes dels ministres Toreno, Albareda, Vidal i Groizard, si bé proclamaren, tots ells, elevats ideals educatius, l'Estat mai va poder materialitzar la seva aplicació, entre altres coses, per manca de pressupostos, d'infraestructura escolar i, no cal dir, de capital humà. D'aquesta manera, s'hagué d'afavorir la iniciativa d'alguns col·lectius socials i especialment de les nombroses Ordes religioses que es llançaren a crear i posar en funcionament molts centres d'ensenyança Primària i Secundària amb el clar objectiu d'educar cristianament les noves generacions, rejevenir el cristianisme i promoure futurs defensors de la malmesa església, de les seves institucions i dels seus projectes<sup>12</sup>.

## 2.1 L'escola pública municipal

A la dècada dels anys setanta, la vila de Tàrrega sobrepassà lleugerament els quatre milers d'habitants. La normalitat política i l'inici d'un bon moment econòmic hagué d'afavorir les inquietuds educatives de la població.

Segons el RR.DD. de 5 d'agost de 1874 i de 19 de març de 1875, la Junta d'Instrucció Primària del municipi havia d'estar composta pel Sr. Alcalde, un regidor, el Sr. Rector i tres pares elegits pel Governador, a proposta, en ternes, de l'Ajuntament. La durada del càrrec dels vocals era de quatre anys podent ésser reelegits.

Segons el llibre de «Actas de Instrucción Pública de 1878 y 1879», durant els mesos d'Abril i Desembre de 1878, la Junta Local, presidida pel Sr. Alcalde Antoni Roca i Ramon, realitzà exàmens públics a totes les escoles de Tàrrega. En aquells moments hi havia: l'escola pública de nenes de la mestra Antònia Solsona; una altra escola pública de nenes dirigida per la mestra Antònia Foixanch; l'escola pública de nens del mestre Josep Martí i Graells i l'altra escola pública de nens del mestre Josep Farré. A totes elles s'impartia l'ensenyament Primari Elemental complet. Hi havia també les següents escoles privades: la de nens de mossèn Ramon Nicolau i Carreño; la de nens del mestre Josep M.<sup>a</sup> Pont; la de pàrvuls del mestre Antoni Berga; la de nenes de la Sra. Cecília Piqué; la de nenes de la Sra. Ramona Morera i la de nenes de l'Hospital de les Germanes Carmelites de la Caritat. En les proves d'Abril, la Junta manifestà els bons resultats acadèmics aconseguits a les escoles de la Sra. Antònia Solsona

# PROVINCIA DE *Lérida*.

Partido de *Cervera* Distrito municipal de *Tàrraga*

*Escuela pública Elemental de niñas de Tàrraga*

Año económico de 1877 à 1878

## PRESUPUESTO

de las obligaciones del material que corresponden à esta escuela en el presente año.

Alumnos concurrente à la escuela . . . . . (Pudientes *9* } *37*  
 (Pobres *28* }

### INGRESOS.

	Ptas.	Cts.
Existencia que debe resultar en 30 de Junio del corriente año. . . . .	<i>45</i>	<i>75</i>
Corresponde à esta escuela por la cuarta parte de la dotacion. . . . .	<i>185</i>	<i>32</i>
TOTAL . . . . .	<i>229</i>	<i>07</i>

### GASTOS.

CAPÍTULO 1.º--LOCAL Y ENSERES.		Ptas.	Cts.	Ptas.	Cts.
<b>Art 1.º--Conservacion del local</b>					
Para reparacion de ladrillos ú hoyos . . . . .		<i>30</i>	<i>00</i>	}	<i>30</i>
Para cristales para las vidrieras . . . . .					
Para marcos de las vidrieras. . . . .					
Para cortinas en las ventanas. . . . .					
Para componer . . . . .					
Para . . . . .					
Para . . . . .					
<b>Art 2.º--Limpieza de la escuela</b>					
Para blanquear la escuela. . . . .				}	<i>1</i>
Para <i>6</i> escobas. . . . .		<i>1</i>	<i>00</i>		
Para cántaros de laton y de barro. . . . .					
Para plumero. . . . .					
Para tohallas. . . . .					
Suma y sigue. . . . .				<i>31</i>	<i>00</i>

i la del Sr. Berga. En els exàmens de Desembre es deixà constància dels brillants resultats dels alumnes de mossèn Nicolau, de la Sra. Ramona Morera, de la Sra. Cecília i de les Germanes de l'Hospital. No hi ha estadístiques sobre el nombre de matrícules de cada escola, a excepció d'un document de 1873, en el qual apareix la relació dels vint alumnes —entre 7 i 9 anys— que tenia la mestra Antònia Foixanch, l'any 1873<sup>13</sup>.

L'escola pública de nens del mestre Josep Farré i Corts es tancà el curs 1882-83. En sessió municipal, del dia 12 de gener de 1883, després que el Sr. Alcalde comunicés la defunció del Sr. Farré, s'acordà «suprimir dicha plaza por estar dotada dicha villa según las vigentes leyes de instrucción, de los correspondientes profesores, con los que hoy existen»<sup>14</sup>. El Sr. Farré tingué 42 alumnes matriculats el curs 1881-82 i 26 el 1882-83, els quals eren majoritàriament gratuïts.

El Sr. Josep Martí i Graells, segons el testimoni del Sr. Antoni Gomà, «era una figura venerable que gaudia de l'admiració de les generacions que havia educat durant seixanta anys»<sup>15</sup>. Certament, és evident la pulcritud i la perfecció dels pressupostos i la documentació que presentava periòdicament a la Junta Local. També era sempre molt nombrós el grup d'alumnes que assistien a la seva classe. Entre l'any 1881 i l'estiu de 1884 va aconseguir una mitjana de 115 alumnes matriculats i solament un 13% tenien la condició de gratuïts. L'establiment de l'Escola Pia i l'inici de les seves classes, el dia 5 de setembre de 1884, va provocar una forta baixada de la matrícula del mestre Martí fins arribar a 48 alumnes, la qual cosa l'obligà a sol·licitar de l'Ajuntament l'abonament de la remuneració complementària que, fins llavors i previ mutu acord, cobrava dels alumnes. Els curs següent recuperà uns quants alumnes fins arribar a 75; però, el curs 1887-88 l'impartí amb 30 alumnes. Aquesta fou la seva última experiència educativa.

El dia 10 de Setembre de 1888 fou substituït el Sr. Martí pel Sr. Baldomero Pasqual, el qual s'encarregà de l'escola pública de nens durant dos cursos. El 30 de Juny de 1890 fou substituït pel Sr. Josep Castells, el qual impartí el seu magisteri fins els primers dies de Febrer de 1892, amb una matrícula mitjana de 70 alumnes. El Sr. Salvador Aixalà prengué possessió de l'escola del Sr. Castells, el 15 de Febrer de 1892, i la dirigí fins el nomenament del mestre Joan Bautista Isbert, suposadament, a l'inici del curs 1893-94.

Amb el mestratge del Sr. Joan B. Isbert i Rocafort, l'escola municipal de nens inicià una etapa de crisi. Encara que no consti el nombre d'alumnes en la documentació que, esporàdicament, anava presentant a la Junta Local, és obvi que s'anà buidant curs darrera curs. El deficient funcionament en tots els àmbits provocà nombroses denúncies, les quals obligaren a la Junta Local a fer algunes visites, així com també l'hagué de visitar sovint l'Inspector corresponent. Entre els mesos d'Abril, Maig i Juny fou inspeccionada l'escola del Sr. Isbert en tres ocasions i, amb tot i les observacions, que uns i altres anaven fent al seu titular, no s'aconseguia i, menys, s'esperava cap millora<sup>16</sup>. I així, enmig d'un procés d'irreversible decadència, l'escola pública Elemental completa de nens anà desprestigiant-se fins el punt de no assistir-hi ni un sol alumne.

L'escola pública de nenes fou dirigida, potser des de la seva creació, per la mestra Sra. Antònia Foixanch; ja la tenia encarregada l'any 1862 i la va deixar el 9 de febrer de 1889. Totes les referències documentals indiquen que era una escola deficient, tant a nivell d'organització com de disciplina, d'educació i d'instrucció. Hi ha una colla d'anys sense la documentació reglamentària i durant els cursos 1882-83 i 1883-84, la Sra. Foixanch escolaritzà 28 i 37 alumnes, respectivament, de les quals, gairebé totes, tenien la condició de gratuïtes. Si es recorda l'enfrontament que durant la dècada dels anys seixanta mantigué amb l'Ajuntament en relació a l'afer de la causa de Sant Antoni i l'escola de les Germanes, si es considera l'escassa matrícula que aconseguia, si s'observen les valoracions de la Junta Local sobre les deficiències pedagògiques i de funcionament, si paral·lelament a l'edifici veí del dit establiment docent, funcionava l'escola de nenes de les Germanes Carmelites amb plena acceptació i qualitat, les causes de la seva minsa acollida social són evidents.

Des del curs 1889 al 1893 l'escola pública de nenes fou dirigida per diferents persones. El 9 de Febrer de 1889 s'encarregà a la Sra. Constància Antònia Veleta i Martí, dirigint-la fins el 10 de Maig de 1890. L'acta de la Inspecció, del 13 de Març de 1890, palesà el descontent pel mal funcionament de l'escola. El 10 de Maig es nomenà titular a Dolors Minguell, que morí l'any següent. El 6 d'Octubre de 1891 s'encomanà la responsabilitat docent a la Sra. Carme Carles, la qual fou substituïda, sense acabar el curs, per la mestra Sra. Eurica Arabí, el dia 28 de Març de 1892. Sense poder constatar el dia del seu nomenament, la nova propietària, M.<sup>a</sup> Mercè Baduell, començà el seu magisteri a Tàrraga, el curs 1893-94.

Durant l'esmentada etapa de transició, malgrat la inestabilitat de les seves titulars, la matrícula s'anà incrementant. Amb tot, fou la Sra. Baduell qui organitzà i prestigià l'escola pública Elemental completa de nenes de la vila.

La tasca docent de la mestra M.<sup>a</sup> Mercè Baduell fou positiva. Aconseguí una matrícula lleugerament superior al centenar d'alumnes amb una assistència mitjana d'unes vuitanta nenes. Presentava d'una forma organitzada i puntual la documentació reglamentària i les diverses valoracions de les Inspeccions foren generalment bones. La bona docència que s'impartí a l'escola pública de nenes probablement tingué relació amb el poc alumnat que freqüentava el Col·legi Sant Josep en els primers anys del seu funcionament.

L'escola pública de pàrvuls, possiblement, inicià els seus serveis el mes de Setembre de 1882, amb 106 matrícules, de les quals un 30% eren gratuïtes. Aquest mateix any, trenta-quatre alumnes varen acabar el curs amb sis anys complets. Durant els dos primers cursos, ocupà una part de l'antic convent de la Mercè fins la vinguda dels Pares Escolapis. El seu titular, Sr. Fèlix Jové i Oliveres, fou una «bona persona i excel·lent mestre», segons el Sr. Antoni Gomà, citat a la nota 15. El bon fer del seu director fou reconegut, periòdicament, pel Sr. Inspector i l'escola mantingué sempre una bona matrícula. El Sr. Fèlix Jové morí el 19 d'Octubre de 1891. En reconeixement de mèrits, el 13 de Novembre de 1891, fou nomenada responsable la vídua del recordat mestre, Sra. Rosa Vergés. El càrrec fou provisional.

La mestra, Germana Rossell i Sebastià, el 16 de Juliol de 1892, assumí la direcció del parvulari. L'escola mantingué l'antic ritme amb una matrícula mitjana d'uns 115 alumnes i una assistència diària d'una norantena. La tasca pedagògica de la Sra. Germana Rossell fou considerada bona pels diversos Inspectors<sup>17</sup>.

Així doncs, durant l'últim terç del segle XIX, les escoles públiques de la ciutat quedaren reduïdes a una de nens, una altra de nenes i una de pàrvuls. L'escola de nens, després del llarg mestratge del Sr. Josep Martí, entrà en crisi durant l'època del mestre Joan Bautista Isbert i Rocafort. Contràriament, l'escola de nenes, que durant molts anys oferí un migrat servei, a partir del magisteri de la Sra. M.<sup>a</sup> Mercè Baduell recobrà una considerada identitat. Fou l'escola de pàrvuls la que mantingué un millor equilibri oferint un servei bo i estable durant les dues últimes dècades del segle XIX.

Amb tot, mai es varen poder superar les deficiències d'infraestructura de les escoles públiques: els locals sempre foren llogats, sovint els alumnes estaven materialment amuntegats, mai s'aconseguien les mínimes condicions higièniques i el mobiliari fou sempre insuficient. Per altra part, fou constant la manca de recursos econòmics que l'Ajuntament dedicà a l'escola, fins el punt d'abonar als mestres aquelles despeses de material escolar, pagades amb els seus propis recursos, amb tres i quatre anys de retard.

Totes aquestes deficiències d'equipament institucional i les limitacions qualitatives d'alguns dels ensenyants públics esdevingueren molt més paleses i discordants davant els privilegis d'infraestructura i pedagògics d'aquelles ofertes educatives amb capacitat de satisfer les inquietuds manifestades per la ciutat i per les comarques veïnes.

## 2.2 L'escola de l'hospital

A finals de 1859, l'Ajuntament realitzà nombroses gestions per a poder ampliar l'escolarització de les nenes mitjançant la col·laboració de les Germanes Carmelites Vedruna<sup>18</sup>. El consistori, després d'haver sol·licitat, sense èxit, l'autorització del Governador-President de la Junta d'Instrucció Pública de Lleida per a poder obrir una escola de nenes dirigida per les Germanes, a càrrec del municipi<sup>19</sup>, i mantenint, alhora, l'escola pública de nenes, negocià l'establiment de la dita Congregació religiosa com a responsable del funcionament i atenció de l'hospital<sup>20</sup>. Sembla ser que, per voluntat de l'Ajuntament, i sense la condició legal d'escola municipal de nenes, s'improvisà l'espai escolar de la casa de Sant Antoni, previ trasllat de l'aula de nenes i de la vivenda de la mestra oficial als antics pavellons militars de la plaça del Carme. Aquesta decisió, junt amb l'excel·lent acollida popular i municipal del magisteri de les Germanes, originà un enfrontament jurídic amb la dita mestra, la qual exigia el retorn a les instal·lacions de la plaça de Sant Antoni. El dia 7 de Gener de 1863, la Junta d'Instrucció Provincial instà l'Ajuntament a resoldre favorablement les peticions de la mestra oficial<sup>21</sup>. Amb tot, les pressions municipals, apel·lant els valuosos serveis educatius i hospitalaris de les Germanes, aconseguiren anul·lar les disposicions cursades i l'autorització corresponent<sup>22</sup>.

El canvi polític, la revolució anticlerical dels mesos de Setembre i Octubre de 1868, les antipaties del règim republicà vers l'acció monopolitzadora de l'ensenyament per part de les institucions de l'església, les migrades simpaties d'alguns regidors municipals per les Germanes, junt amb les pressions dels mestres públics, varen aconseguir l'expulsió violenta de les religioses de la casa de Sant Antoni. Momentàniament, la Sra. Immaculada Perelló, resident a Barcelona, oferí la seva casa —cal Perelló del carrer Major— a les Germanes per a ésser utilitzada com a escola. Posteriorment i degut als pocs malalts hospitalitzats, les mateixes Germanes, amb el vist i plau del Consistori, varen adequar alguns espais del mateix hospital per així poder continuar la tasca docent a l'espera de noves solucions<sup>23</sup>.

Analizant les fonts documentals existents, sembla que, jurídicament, de l'escola de l'Hospital n'eren titulars les Germanes Carmelites encara que el local i la corresponent conservació corria a càrrec dels pressupostos de l'Ajuntament. D'aquesta manera, el municipi, amb pocs diners, possibilitava l'oferta educativa d'un parvulari mixt, un ensenyament Elemental de nenes possiblement incomplet i els serveis importantíssims de l'escola dominical de noies.

La tasca realitzada per les Germanes de l'Hospital fou molt considerada<sup>24</sup>. Cada vegada eren més nombroses les famílies que sol·licitaven els seus serveis educatius. L'espai, però, era limitat i les dues-centes alumnes que s'intentaven atendre no hi cabien. Fou llavors quan s'anà madurant la idea de racionalitzar l'oferta educativa amb la construcció d'un nou centre. Una vegada que inicià la seva tasca al col·legi Sant Josep, el mes de Setembre de 1886, a l'Hospital solament s'escolaritzaren pàrvuls i noies a l'escola dominical<sup>25</sup>. Així, continuà la seva oferta educativa fins l'any 1936.

## 2.3 L'escola Pia.

La fama pedagògica dels Pares Escolapis arreu de Catalunya havia despertat inquietuds entre els homes de la Societat Econòmica dels Amics del País de Tàrraga, els quals manifestaren a l'Ajuntament la necessitat d'iniciar les gestions per aconseguir l'establiment de l'Escola Pia a la vila, l'any 1788<sup>26</sup>. Encara que el projecte no tirà endavant, els anys 1806 i 1815, respectivament, es tornaren a intentar les gestions vers l'establiment de l'Escola Pia. Anys més tard, la qüestió esdevingué de vital importància i, segons el Pare Baburés, fou el sacerdot mossèn Magí Pons i Lloberola qui s'adreçà al Pare Provincial de l'Escola Pia de Catalunya, Ramon Riera, i potser també al mateix Vicari General d'Espanya, el català pare Joan Mata, manifestant-los la voluntat del Consistori que els Escolapis es poguessin establir



Alumnos Internos y Encomendados de las Escuelas Pias de Tàrrega--Año 1891.--(Grupo 3.º)



Grup d'alumnes de l'Escola Pia de l'any 1891. (Fot.: Arxiu de l'Escola Pia).

a Tàrrega. Després d'haver rebut una resposta esperançada, el dit sacerdot la comunicà a l'Ajuntament, el qual, disposat a no deixar perdre la nova ocasió, nomenà una Comissió amb l'explícit objectiu de negociar les condicions exigides per l'Orde de Sant Josep de Calassanç<sup>27</sup>. El dia 17 de Març de 1884 se signà el contracte entre el municipi i l'Escola Pia, segons el qual, l'Ajuntament cedia als PP.EE l'ex-convent de la Mercè, amb el compromís de fer les obres de remodelació necessàries per a la seva utilització com a escola, a més de pagar anualment a la Comunitat religiosa una quota de 5.000 pessetes en concepte de remuneració de la seva acció educativa<sup>28</sup>. En compensació, l'Escola Pia es comprometia a posar tots els mitjans humans i pedagògics per a poder atendre les necessitats d'escolarització i educació cívico-religiosa dels nens de Primera Ensenyança, gratuïtament, i de Segona Ensenyança d'acord amb els programes oficials<sup>29</sup>. El dia 5 de setembre de 1884, la ciutat tributà una gran rebuda a la comunitat escolàpia destinada al nou col·legi<sup>30</sup> i el dia 15 del mateix mes s'iniciaren les classes<sup>31</sup>.

D'aquesta manera, l'Escola Pia esdevingué, alhora, un centre privat-municipal i confessional. La docència restava impartida íntegrament per religiosos que, en el curs 1889-90, formaven una comunitat de quinze membres, deu dels quals impartien classes. El curs 1985-86 hi havia una classe d'Elemental completa constituïda per alumnes externs —cinc hores de classes obligatòries i totalment gratuïtes—, una classe d'Elemental completa i ampliada per alumnes recomanats, mig pensionistes i interns —estaven al col·legi unes set o vuit hores diàries i, a més de l'ensenyament obligatori, tenien repassos, actes religiosos o de formació, recreacions i altres activitats; pels dits serveis pagaven les quantitats citades en la nota 29. Els de mitja pensió dinaven i berenaven al centre i podien ésser externs o recomanats.

Els interns vivien al col·legi durant tot el curs a excepció de les vacances de Nadal, les de Pasqua i les d'estiu; hi havia, també, un grup d'alumnes grans —uns 80— que cursaven la Primera Ensenyança Superior —comerç— i els tres cursos de Batxillerat. A l'internat hi residien entre uns 30 i 40 alumnes durant l'última dècada del segle XIX<sup>32</sup>.

L'acollida ciutadana i comarcal a l'oferta educativa de l'Escola Pia fou extraordinària. Definitivament, el municipi havia possibilitat una alternativa educativa de qualitat i, a més, un dels ensenyaments més complets de la província. Les classes dels nivells Elemental i Superior estaven plenes de gom a gom, i encara que fossin pocs els alumnes de Batxillerat, les famílies tenien el gran avantatge de no haver d'internar-los fora de la ciutat fins l'anada a la Universitat. En el curs 1901-1902 hi havia dues aules d'alumnes externs i dues de recomanats del nivell Elemental, una classe de nivell Superior o Comerç amb alumnes externs i recomanats i cinc cursos de Batxillerat.

A més de les corresponents aules, l'escola disposava d'una important biblioteca, un laboratori de Física i Química, un museu de Ciències Naturals, una sala d'estudi pels alumnes del nivell Superior i Batxillerat, una capella, una sala de teatre, l'internat, la cuina, els menjadors i l'espai per a l'esbarjo i els esports.

El control acadèmic dels nivells Elemental i Superior el realitzaven els mateixos pares escolapis amb la supervisió de la Junta Local de Primera Ensenyança i la corresponent Inspecció provincial<sup>33</sup>. Els exàmens de Batxillerat s'havien de realitzar a l'Institut Nacional de Lleida.

#### 2.4 El col·legi Sant Josep

Com s'ha remarcat anteriorment, davant la impossibilitat d'espai a l'Hospital per a poder atendre les nombroses sol·licituds d'escolarització i aprofitant l'excel·lent disposició de les autoritats municipals, la Congregació de les Germanes Carmelites decidí comprar un terreny a la carretera de Madrid fent cantonada amb el carrer Sant Roc, per a construir un col·legi<sup>34</sup>. Se signà l'escriptura el dia 18 de Març de 1885<sup>35</sup> i el 17 de Març es posà, cerimonialment, la primera pedra. El mes de Desembre quedà coberta una part de l'edifici; el mes de Març de 1886 es reprengueren les obres; el Juny ja s'utilitzaren algunes classes i el dia 26 de Setembre s'inaugurà solemnement<sup>36</sup>. A partir d'aquest moment es desdoblà la Comunitat de l'Hospital, passant set germanes a formar part de la del col·legi encara que, de moment, tinguessin la mateixa superiora. El Col·legi Sant Josep iniciava, així, la seva llarga acció pedagògica.

Inicialment es crearen dues classes de nivell Elemental, dues de Superior, una de música i els serveis de l'internat. S'escolaritzaren unes 160 alumnes.

Als anys noranta s'adquiriren nous terrenys per a pati i posteriors ampliacions<sup>37</sup>. Les grans despeses de les obres i l'adequació de la infraestructura de funcionament d'un col·legi d'aquelles dimensions justifica, sobradament, les greus necessitats que tingué la comunitat religiosa<sup>38</sup>.

El mes de Juny de l'any 1892, hi ha constància de la celebració dels exàmens de fi de curs, davant la presència dels membres de la Junta Local de Primera Ensenyança<sup>39</sup>. L'any 1894 es dividí la classe elemental en dos grups, per edats i sembla ser que a partir de 1895 s'inicià una etapa de crisi que afectà el nombre d'alumnes del nivell Elemental, les vigilades i el mateix internat, malgrat que fossin reconeguts oficialment els esforços educatius del centre<sup>40</sup>. Però a partir del Desembre de 1898, i a conseqüència d'una acurada exposició pública de la feina realitzada pels alumnes, algunes famílies reconsideraren el concepte que tenien sobre la tasca pedagògica de les Germanes, iniciant-se un progressiu increment de l'alumnat, especialment en el nivell Elemental<sup>41</sup>.

Al llarg dels primers quize anys de funcionament del col·legi Sant Josep, poc a poc, s'anà consolidant el seu reconeixement educatiu. Les noves instal·lacions eren molt àmplies pel nombre d'alumnes que les utilitzaven. El centre orientava tota la seva acció educadora d'acord amb els valors cristians,



*Façana de l'antic Col·legi Sant Josep. Aquest centre educatiu estava situat a la carretera N-II a l'alçada de la Plaça de Carles Perelló. Avui dia hi ha ubicat l'edifici d'habitatges de «la Caixa» (Fot.: Arxius del Col·legi Sant Josep).*

ètics i socials que, en aquells moments, es desitjaven per a les adolescents i noies. Òbviament, no era tan preocupant el nivell acadèmic com els valors femenins de la pietat, la sensibilitat i la laboriositat domèstica. També s'anà considerant socialment l'aprenentatge d'algunes nocions musicals, pictòriques i artístiques, en general.

## 2.5 Les escoles privades o de pis

S'ha fet referència a les deficiències de les escoles municipals i, sobretot, a la manca d'estabilitat i potser de vocació, en alguns casos, dels seus mestres i de les òbvies repercussions negatives que això implicava en el procés educatiu dels infants. La llei no exigia cap titulació per a poder dirigir una escola de pàrvuls o de Primera Ensenyança Elemental incompleta. Això possibilitava que algunes persones amb vocació especial, amb alguns estudis, molt disposades i amb una imprescindible consideració pública, poguessin obrir-se pas en el camp educatiu. Si es té en compte l'escassa importància que alguns sectors de pares donaven a l'ensenyament, l'elevat absentisme escolar i la mobilitat dels alumnes, ara a un establiment ara a un altre, és fàcil entendre que solament els bons mestres podien guanyar-se la vida en aquella difícil professió.

Ja s'ha fet referència, en aquest mateix text, a les nombroses escoles privades o de pis que funcionaven el curs 1878-79 i la satisfactòria valoració que en féu d'algunes d'elles la Junta Local, amb motiu dels exàmens públics anuals. Les dites escoles, però, no tenien tradició i descansaven, exclusivament en la iniciativa, vocació o bon fer d'una persona determinada. Això explica que tan aviat podia existir una oferta abundosa com relativament escassa.

L'any 1883 es realitzaren exàmens a l'escola de mossèn Ramon Nicolau i Carreño, popularment coneguda per l'«estudi del Capellà del Postes». Segons l'Acta de la Junta Local, a l'acte hi assistí «un numeroso y distinguido público» manifestant, allora, el Sr. President «haber quedado altamente satis-

fecho de los buenos resultados que produce el régimen y método que el Sr. Profesor tiene establecido»<sup>42</sup>. També la dita Junta examinà els nens de l'escola Elemental del mestre Sr. Josep M.<sup>a</sup> Pont, coneguda com la del «Moniqueta», la qual tenia una bona acollida entre les famílies del Raval del Carme. La sessió pública comptà amb un «numeroso y distinguido público» i el Sr. President, també manifestà «haber quedado satisfecho» de l'ensenyament impartit<sup>43</sup>. A l'Acta del 10 de Juliol de 1883, en la qual la Junta Local convocà els exàmens i acordà els dies de la seva celebració, apareix en blanc el dia destinat a l'examen de les nenes de l'escola de la Sra. Maria Closa<sup>44</sup>. Altrament, no s'ha pogut disposar de cap més referència sobre aquest establiment.

Sens dubte, la presència a la ciutat del PP.EE. i la creació del col·legi Sant Josep hagué de limitar extraordinàriament l'oferta educativa de les escoles de pis. Foren dues institucions religioses, amb unes privilegiades instal·lacions i amb un nombrós equip docent, plenament dedicat a l'ensenyament, les quals mantenien obertes les seves instal·lacions moltes hores diàries i àdhuc els dies festius. Així, la competència educativa d'altres centres privats era molt difícil.

Les Actes de la Inspecció de finals de segle solament fan referència a les escoles públiques, circumstància que, no permet constatar l'existència de les escoles privades de pis<sup>45</sup>. De tota manera, sembla que s'anaren mantenint, durant els anys noranta, les del Sr. Josep Pont i del mossèn Ramon Nicolau. Amb tot, no s'ha pogut documentar el seu funcionament a primers de segle.

## Cloenda

L'esperit de progrés i d'obertura que entusiasma els sectors més dinàmics de la vila aconseguí per als seus homes i dones una excel·lent proposta educativa.

Les nombroses escoles d'iniciativa social dels primers anys de la Restauració, paral·leles a l'oferta pública, esdevingueren un símptoma evident de la sensibilitat col·lectiva vers els valors de la formació i instrucció. El govern municipal, ressò i poder de l'esclat econòmic i cultural dels anys vuitanta, vertebrà una infraestructura educativa capaç de satisfer, alhora, el legítim desig d'un ensenyament bàsic per a petits i grans, la formació numèrica i administrativa d'un ampli sector vocacionalment productiu i comercial i la preparació cultural i científica, més exigent, per una minoria pre-universitària.

La ciutat apostà, sense recança, per un model educatiu que l'hauria de caracteritzar definitivament.

---

1. A.H.C.T. «Actas de la Junta Local de Instrucción Pública y de Primera Enseñanza 1866-1920».

«M.I.S. El Alcalde Constitucional de la Villa de Tárrega fiel intérprete en este caso del Ayuntamiento, Junta Local de Instrucción y vecindario todo, con la más sumisa veneración á V.S. expone: que el municipio en medio de sus multiplicadas y graves atenciones no perdona medio ni sacrificio á fin de que la instrucción pública en este distrito, se eleve á la altura que reclaman las luces del siglo; secundando así en cuanto le es posible, las sabias y benéficas miras del Gobierno Supremo. La Ley de Instrucción Pública que rige, obliga á esta Villa á costear dos escuelas públicas elementales completas de niños, y otras tantas de niñas, y si bien hasta ahora no se ha planteado mas que una de cada clase, ha sido porque la misma ley, previene que se tengan en cuenta para completar el número obligado, las privadas existentes, mientras sean regidas por personas completamente autorizadas. Sin la escasez de fondos comunales, y el progresivo aumento de tributos, que hace necesario la buena administración del Estado, nunca se hubiera hecho uso del indicado beneficio de la ley; porqué á nadie se le ocurre negar que la buena instrucción es la base única sobre que descansa la Sociedad de cuyo bienestar es aquella el último termómetro. Si pues la necesidad ha obligado al Ayuntamiento á pasarse con una sola escuela pública de niños y otra de niñas no ha olvidado, ayudado de la Junta Local alentar al Maestro y á la Maestra de las dos privadas, que hasta ahora han existido abiertas, ademas de las públicas; y de ahí, que si la instrucción de la juventud no ha llegado hasta donde pueda naturalmente desear, se halla en estado muy regular, y progresivo.

Cierto orgullo laudable tiene en ello el Ayuntamiento y Junta Local; y tal sentimiento induce á ambas Corporaciones á vigilar y escogitar medios con los que pueda aquel ramo proseguir su marcha ascendente. En tanto es así, que llegado á su noticia que la Maestra de la escuela privada de niñas, estaba en cerrarla, deliberaron desde luego para precaver los daños que de la falta de aquel establecimiento podían seguirse. Evidenciada la necesidad de otra escuela de niñas, por ser ya insuficiente una sola, para esta población, se indicó que toda vez existe la pública, regentada por una Maestra seglar, podría tal vez accederse á los manifestados deseos de los vecinos dirigidos á que se instale otra dirigida por Hermanas Terciarias del Carmen. Esta idea fue favorablemente acogida por el Ayuntamiento, quien deseando sin embargo resolver con madurez y conocimiento de causa, comisionó dos individuos de su seno, para que se informasen y lo hiciesen desde luego á la Corporación; sobre el mayor o menor gravamen que ocasionaría á los fondos municipales la propuesta escuela, comparando con el que produciría si fuese regida por una seglar; y los demás inconvenientes que traer pudiera la escuela de las Hermanas.

Cerciorado el Ayuntamiento, de que lejos de importar mas los gastos que llevaban las Hermanas, resulta un ahorro de fondos del común; de que el resultado que dan las escuelas de aquella clase en todos los pueblos donde las hay establecidas, son altamente satisfactorios; y de que la inmensa mayoría de vecindario, obta por la escuela de que se trata: considerando por otra parte, que en esta Villa no pueda haber inconveniente en su instalación, existiendo como existe la otra seglar pública, sobre la que no se intenta conceder en caso, preponderancia alguna á la de las Hermanas, y si que dejando á ambas campo libre, es de esperar una noble emulación en beneficio de la juventud; acordó convocar para mayor acierto á la Junta Local, mayores contribuyentes y padres de familia á fin de que en unión con el propio Ayuntamiento se deliberase el asunto con detención; acordando lo más acertado.

Celebrada esta convocatoria y reunión el día treinta y uno de diciembre último, fue acordada por unanimidad la instalación de la Escuela dirigida por Hermanas terciarias del Carmen, según así es de ver del testimonio del acta que se acompaña. En vista pues de todo e insiguiendo el indicado acuerdo, a V.S. atentamente.

Suplico que en obsequio á la instrucción, y á los manifestados deseos de esta honrada y pacífica población, se digne autorizar la instalación en la misma de una escuela costeada de fondos municipales dirigida por Hermanas terciarias del Carmen. De tan singular gracia le quedará altamente reconocido todo el vecindario, cuyos votos representa y trasmita el suplicante.

Tárrega, 3 de enero de 1860

M.Y.S. Gobernador Presidente de la Il.le Junta de instrucción pública. Lérida».

2. Un estudi més detallat sobre aquest procés històric es pot llegir a:

VV.AA., *Cent anys d'Escola Pia a Tàrrrega 1884-1984*, A.G. Camps, Tàrrrega, 1986. «L'ensenyament a Tàrrrega. Segles XIV-XIX», per Joan Novell i Balagueró, p.p. 45-63.

En relació al text citat vull esmenar un parell d'incorreccions que, incomprendiblement, es varen imprimir. a) a la pàgina 61 diu: «el 5 de gener de 1862 varen arribar a Tàrrrega quatre germanes acompanyades de la mare fundadora Joaquina Vedruna». Rectificació. Allò correcte és: ...«acompanyades de la mare superiora Francisca Llaveria». (Cal recordar que Joaquina de Vedruna havia mort l'any 1854. b) al final de la pàgina 61 i encapçalament de la 62 es llegeix: ...«Més tard endegaren la direcció i el mestratge de l'escola municipal de nenes...» Rectificació: no era una escola municipal de nenes, sinó que estava a càrrec de les Germanes encara que, la seva creació va ésser impulsada pel municipi. Àdhuc el municipi cedí a les Germanes les instal·lacions de l'escola municipal de nenes per a poder impartir les classes, previ trasllat de la dita escola i vivenda de la mestra oficial als pavellons militars de la plaça del Carme.

3. El seu text en: *Colección Legislativa. T. LXXIII*, pàgina 70 i següents.
4. ALONSO FERNÁNDEZ, Ana María, *Historia documental de la Congregación de las Hermanas Carmelitanas de la Caridad, Volumen II*, E. Vedruna, Victoria, 1971, pp. 43-45.
5. Ob. Cit. p. 45.
6. PUELLES, Manuel de i LÁZARO, Emilio, *Política y legislación educativas. Addenda Complementaria II*, U.N.E.D., Madrid, 1983. p. 16.
7. PUELLES BENÍTEZ, Manuel de, *Educación e ideología en la España contemporánea*, E. Labor, Barcelona, 1980, pp. 150-151.
8. TIERNO GALVÁN, E., *Leyes políticas españolas fundamentales (1808-1936)*, E. Tecnos, Madrid, 1972, p. 124.
9. Ob. Cit., p. 158.
10. PUELLES BENÍTEZ, Manuel de, Ob. Cit., pp. 205-209.
11. Ob. Cit., pp. 213-217.
12. Per una anàlisi més profunda es pot consultar: NOVELL i BALGUERÓ, Joan, «L'ensenyament religiós a Tàrrrega (1875-1930)», Tàrrrega, 1987, inèdit, pp. 4-11.
13. A.H.C.T. «*Actas de la Junta Local de Instrucción Pública de Primera Enseñanza 1866-1920*», i «*Actas de Instrucción Pública de 1878 y 1879*».

14. A.H.C.T., Ob. Cit., «*Certificado del Libro de los Acuerdos del Ayuntamiento, transcrito el 18 de enero de 1883*».
15. VV.AA., *Cent Anys d'Escola Pia a Tàrrega 1884-1984*, «L'Escola Pia a Tàrrega», per JOSEP BABURÉS i CARRERA, p. 83.
16. A.H.C.T. Ob. Cit. «*Acta de visita extraordinaria de Inspección (11 de junio de 1889)*»  
«... El Sr. Inspector...comunicó...que había practicado en el día de ayer la visita a la escuela de D. Juan Bautista Isbert...hallando tan deficientes los resultados en la educación e instrucción de los vinticuatro niños concurrentes a la misma y tan deficientes también la organización, régimen y administración de la citada escuela, que se abstenía de emitir juicio referente a la educación y enseñanza, y solamente estimulaba a la Junta par que exigiese cuentas...El Sr. Alcalde manifestó que dadas las condiciones del dicho profesor, tanto en la literaria como en la administrativa y moral no le era posible ni a él ni a los señores que forman esta Junta cumplir con lo que...la Inspección, por hallarse convencidos de que no ha de mejorar nada...»
17. A.H.C.T. S'han consultat les tres capsas que contenen tota la documentació relacionada amb la Junta Local d'Instrucció Pública, entre els anys 1856-1920. El valor de la documentació conservada és molt desigual.
18. ALONSO FERNÁNDEZ, A.M., Ob. Cit., pp. 197-198.  
«En realidad lo que en principio pretendió el Ayuntamiento era abrir una escuela privada a cargo de las Hermanas. A fines de 1859 la población, que alcanzaba a 3. 800 habitantes, solo contaba con una escuela de niñas. Ante la necesidad de abrir otra, el cuerpo municipal decidió solicitar a las autoridades provinciales que la futura escuela estuviese a cargo de las Hermanas. Su motivación era exclusivamente administrativa: con el presupuesto de 5.180 reales de vellón, correspondientes a una maestra oficial podían tener tres religiosas a las que, por otra parte, el Ayuntamiento tenía mayor facilidad para suprimir si lo creía conveniente».
19. Cal veure la nota 1.
20. «Nueva Tàrrega», n° 1.220, Tàrrega, 28 de octubre de 1967. «Una fecha histórica», per Josep M<sup>à</sup> Segarra i Malla.
21. A.H.C.T. «*Libro de Actas del Ayuntamiento de 1863 a 1868. Sesión del 20 de enero de 1863*».
22. A.H.C.T., «*Libro de Actas del Ayuntamiento de 1863 a 1868*». L'autorització fou concedida pel Govern, per ofici del 18 de febrer de 1864, inserit en l'Acta de la sessió del 23 de febrer de 1864.
23. ALONSO FERNÁNDEZ, A. M., Ob. Cit., pp. 129-200.
24. A.H.C.T., «*Libro de Acuerdos de la Junta Municipal de Instrucción I para el año 1883*».  
«En la villa de Tàrrega a veintiuno de Julio de mil ochocientos ochenta y tres: Constituidos los Sres. que componen la Junta Municipal de Instrucción primaria, que al margen se expresan, en la escuela de niñas que está bajo la dirección de las Sras. Hermanas Carmelitas, bajo la presidencia de D. Enrique de Carcer y de Sobies, y a presencia de un numeroso y distinguido público, siendo las nueve de la mañana, dió este principio a los exámenes, haciendo varias preguntas de todas las materias que se enseña a las diferentes secciones en dicha escuela; que consisten en principios de lectura... elocuencia, doctrina, urbanidad, aritmética, gramática, historia sagrada, historia de España, escritura y dictado; finalizado el acto á las doce se hizo por el Sr. Presidente la distribución de premios manifestando luego despues de haber quedado altamente satisfecho de los buenos resultados que produce el régimen y método que las Sras. maestras tienen establecido, tanto para la enseñanza de párvulos como para la elemental, con lo que quedó terminado el acto». (segueix sis signatures i el segell).
25. ALONSO FERNÁNDEZ, A.M., Ob. Cit., p. 200. Segons aquesta autora:«...» ...En 1889 asistían al hospital 90 párvulos y 150 dominicales, siendo 2 el número de enfermos acogidos».
26. Cal veure VV.AA., *Cent anys d'Escola Pia a Tàrrega 1884-1984*, Ob. Cit., «L'ensenyament a Tàrrega. Segles XIV-XIX, per JOAN NOVELL i BALAGUERÓ, pp. 52-53.
27. Ob. Cit., «L'Escola Pia a Tàrrega», per JOSEP BABURÉS i CARRERA, p. 71.
28. Ob. Cit., p. 72.
29. Ob. Cit., p. 79.  
El pare Baburés transcriu l'expedient, presentat a la Universitat de Barcelona per a la legalització del col.legi, amb aquestes paraules: «Parte administrativa: Los discípulos de las Escuelas Pías de Tàrrega nada satisfacen por concepto de enseñanza. Solo pagan por las clases de música y gimnástica. Los alumnos de 2.<sup>a</sup> Enseñanza, al principio de curso, pagan por cada asignatura 2,50 pesetas, por conservación del material y aumento de gabinetes. —Los alumnos internos pagan 2 pesetas diarias para manutención; los mediopensionistas 1,25 diarias; los recomendados de la 1.<sup>a</sup> Enseñanza Elemental, 9,50 pesetas mensuales; los de Enseñanza Superior y de 2.<sup>a</sup>, pagan 10 pesetas mensuales. —Tàrrega, 10 de octubre de 1885—. El director: Francisco Lonch. Escolapio».
30. Ob. Cit., pp. 72-73.
31. Ob. Cit., p. 87.

32. Ob. Cit. p. 97.
33. Tant la Junta Local com la Inspecció deixaven constància en llurs Actes del bon funcionament i la bona preparació acadèmica dels seus alumnes, en cadascuna de les visites que realitzaven a l'Escola Pia.
34. Arxiu del Col·legi Sant Josep (A.C.S.J.), «*Libreta personal del colegio 1885-1901*».  
 «Enero de 1885. Compra de los 12 patios al Sr. D. Enrique de Carcer y de Sobies para construcción de un Colegio de señoritas internas y externas bajo la dirección de las Hermanas Carmelitas de la Caridad... Se hizo escritura en esta ciudad de Tárrega, el día 18 de marzo de 1885.»  
 «Año 1885. Enero 18: Por la compra de los patios 960 duros; por los gastos de notario 8 duros; por la hipoteca 30 duros; por papel y cédula 9 reales; para alcanzar permiso para edificar a la carretera 6 duros y dos reales».
35. ALONSO FERNÁNDEZ, A.M., Ob. Cit., p. 443.  
 «Venta perpetua otorgada por Don Enrique de Carcer de Sobies a favor de Dña. Concepción Figuerola y Domingo, ante Don Francisco Bergadà y Folch, notario de Tárrega, el 18 de marzo de 1885».
36. A.C.S.J., *Memoria de la Fundación del Colegio de San José de la presente ciudad de Tárrega (1885-1886)*».
37. ALONSO FERNÁNDEZ, A.M., Ob. Cit., p. 444.  
 «Venta perpetua otorgada por D. Enrique de Cárcer y Sobies a favor de Dña. Concepción Figuerola y Domingo, ante Don Francisco Bergadà, notario de Tárrega el día 20 de noviembre de 1890. Y venta otorgada por D. Enrique de Cárcer y Sobies a favor del Instituto de Hermanas Carmelitanas de la Caridad, ante D. Pablo Sanahuja y Barenys, notario de Tárrega, el día 12 de febrero de 1900. Sobre estos dos terrenos se construyeron nuevos pabellones. Ambas escrituras se conservan en el Archivo del Colegio».
38. A.C.S.J., «*Libreta personal del Colegio 1885-1901*»:  
 «1886... Por este tiempo experimentábamos los efectos de la santa pobreza en varias cosas que si bien eran de poca importancia, sin embargo, se sentía su falta. En el comer y vestir no se padeció, porque la divina Providencia proveyó siempre, bien que algunos días se tenía que acudir al Hospital por dineros para comprar lo preciso para comer...». «... 1888: Sentíase mucho la falta de dormitorio para las hermanas, por la mucha incomodidad que sufrían, sobre todo en invierno...».
39. A.C.S.J., Ob. Cit.
40. A.H.C.T., «*Junta Instrucción Pública. Actas de visitas de la Inspección 1898-1899*».  
 «Acta de visita ordinaria de la Inspección. En la ciudad de Tárrega a once de mayo de mil ochocientos noventa y ocho reunidos los Sres. que componen la Junta Local de primera enseñanza que al margen se expresan bajo la presidencia del Sr. Alcalde D. Isidro Nicolau Carreño, por excitación y con asistencia del Sr. Inspector provincial de primera enseñanza D. Eduardo Labrador y Beloso, después de haber visitado las escuelas públicas y privadas...manifiesta: Que había hallado regulares resultados en la educación e instrucción de las niñas concurrentes a la escuela que dirige Dña. Mercedes Baduell, que no había podido practicar la visita a la escuela de niños a cargo de D. Juan Bautista Isbert por estar en clausura y que habiendo reconocido el local destinado a escuela, así como todas las dependencias y casa habitación del maestro, y reuniendo condiciones de capacidad e higiénicas estimula a la Junta para que inmediatamente se instale la escuela en el citado edificio... Que son notables los resultados hallados en la educación e instrucción de los numerosos parvulitos concurrentes a la escuela dirigida por Dña. Germana Rosell;... Que reúnen condiciones de capacidad e higiénicas los colegios privados de los Rdos. Padres Escolapios y Hermanas Carmelitas, si bien no tienen el material científico suficiente para dar las enseñanzas con más frutos reuniendo condiciones de moralidad intachable en los encargados de dirigir estos establecimientos. Que no reúnen tan buenas condiciones los demás colegios privados de niños y niñas y que todos ellos carecen de material suficiente para dar la enseñanza.»
41. A.C.S.J. *Libreta personal del Colegio 1885-1901*».
42. A.H.C.T. «*Libro de Acuerdos de la Junta Municipal de Instrucción Primaria para el año 1883*».
43. A.H.C.T., Ob. Cit.
44. A.H.C.T., «*Junta de Instrucción pública. Actas de visitas de la Inspección 1898-1899*».